

Een toegangspoort van fundamentele aard

Boekbespreking van Peter Selg

Sergej O. Prokofieff: <Waarom wordt men lid van de Antroposofische Vereniging?>ⁱ

Een boek met de titel <Waarom wordt men lid van de Antroposofische Vereniging?> kan aanstoot geven. Want uiteindelijk: Wie is 'men'? De moderne mens krijgt argwaan en de vraag van het boek is ogenschijnlijk zonder het te lezen snel beantwoord – de beslissing voor een lidmaatschap van de Antroposofische Vereniging is, zoals iedere beslissing voor een vereniging, individueel gemotiveerd. Zij kan alleen door de afzonderlijke mens op verantwoorde wijze genomen worden. De motieven hiervoor zijn veelzijdig en individueel, behoren hem persoonlijk toe, en bezitten geen algemene of zelfs algemeen bindende betekenis, hebben geen algemeen geldige pretentie. Een normatieve uiteenzetting over de beweegredenen om lid te worden kan er dan ook niet zijn. Bovendien: wat het individu onder de Antroposofische Vereniging verstaat of wil verstaan, is evenzeer zijn zaak, een zaak van vrijheid – dat wil zeggen zijn eigen visie. Wat wij van de Antroposofische Vereniging vinden en tot wat wij ze willen maken, in creatieve, toekomstgerichte vorm, is onze zaak. Daarom, zo kan er tegenin gebracht worden, is niet alleen de titel, maar de gehele opzet van het boek een misvatting. Net zomin als er een <men> als een objectieve realiteit bestaat los van de interpretatie van de enkeling, van zijn 'ontwerp', d.w.z. de door hem gevormde visie – op zichzelf en op de wereld, net zomin geldt dat ook voor een 'Antroposofische Vereniging'.

Wie zo leest of zo denkt, heeft niet alleen Sergej Prokofieff verkeerd begrepen, maar ook Rudolf Steiner en waarschijnlijk de gehele antroposofie. Wanneer de objecten en inhouden van de wereld alleen constructies, zelfs 'ontwerpen' van de enkeling zouden zijn, had Rudolf Steiner zijn geesteswetenschap niet hoeven te ontwikkelen – en ook niet het Goetheanisme, als waarneming van de bestaande schepping en als een methodische benadering van het wezenlijke. De eind 1923 tijdens de Kerstconferentie opgerichte, ja zelfs gecreëerde Algemene Antroposofische Vereniging is eveneens iets dat wezenlijk bestaat, een spirituele vorm van de werkelijkheid, een schets van een geestelijke identiteit; daarmee is het geen willekeurige organisatie van een enkeling, van zijn interpretaties en wensen. Het is daarom voor een in geestelijk opzicht integere antroposoof niet mogelijk, de vraag te ontwijken, wat voor een vereniging Rudolf Steiner als ingewijde eind 1923 concreet gegrondvest heeft, en met welke esoterische doelen en opgaven. En dat geldt slechts zo lang als hij "*de werkelijke diepten van het feitelijke probleem*" (Prokofieff) niet heeft begrepen of nog steeds niet wil begrijpen. Precies in deze actuele situatie schreef Sergej O. Prokofieff zijn op het eerste oog klein en bescheiden, maar tegelijk zeer essentieel boek, dat de esoterische basis en de sociaal-geestelijke doelstellingen van deze gemeenschap behandelt. Deze gemeenschap werd – aldus Prokofieff – als zijn "*belangrijkste creatie*"ⁱⁱ door Rudolf Steiner mogelijk gemaakt, werd door hem gecreëerd en aan de wereld werd gegeven.

Natuurlijk valt het tegenwoordig veel mensen binnen en buiten de vereniging gemakkelijk de door Rudolf Steiner genoemde esoterische basis en doelstellingen van de Algemene Antroposofische Vereniging buiten beschouwing te laten of ze als historisch te rangschikken en 'contextualiserend' te relativiseren. In dat geval kunnen ze – intern – op deze plaats volledig andere en eigen doelen positioneren. Discussies over leidende beginselen ('mission statements'), programmatische uiteenzettingen en manieren van zelfverwezenlijking zijn er overal, ook hoogmoedige occulte pretenties. Voor de Algemene Antroposofische Vereniging echter, zo laat Sergej O. Prokofieff zien, ligt de situatie geestelijk anders, en het is niet alleen een gebod van fatsoen, maar van een spirituele noodzakelijkheid om de vraag op te werpen, wat voor een wezen het is, dat Rudolf Steiner eind 1923 inaugureerde en waarbij men zich als individu kan aansluiten. Dat het hier daadwerkelijk te doen is om iets van spiritueel wezenlijke aard en niet om willekeurig te vormen of te manipuleren constructies vanuit een persoonlijke benadering, is geen interpretatie van Sergej O. Prokofieff. Dat blijkt namelijk uit de gepubliceerde teksten van de Kerstconferentie en de voordrachten, die Rudolf Steiner in 1924 voor de leden van de Antroposofische Vereniging over '*de vereniging van gelijkgezinden*' (Steiner) heeft gehouden.

Vanzelfsprekend zijn de beschrijvingen van Rudolf Steiner ongebruikelijk en vreemd voor het alledaagse bewustzijn, ook voor vele mensen, voor wie de antroposofie iets betekent. Toch staat buiten kijf, dat wat Sergej Prokofieff na talrijke voorpublicaties nu nog eens kort, indringend en bovenal pregnant beschrijft, in 1923/24 plaatsvond en een geestelijke realiteit werd. De Kerstconferentie was geen eenmalige gebeurtenis, maar een toegangspoort, een opening en een nieuw begin van fundamentele aard. Door datgene wat Rudolf Steiner in haar en door haar voltrok, werd de Antroposofische Vereniging intensiever met Michaël verbonden; alles wat in 1924 daarop volgde, stond in dat teken. De leden van de 'vereniging der gelijkgezinden' moesten zich als 'Micheëlieten' leren zien of weer leren zien, uiteindelijk als een lotsgemeenschap, waarvan de geestelijke achtergronden in de vorm van de eens mee voltrokken Michaëlschool en de eens meegemaakte Michaëlcultus door Rudolf Steiner in de loop van 1924 stapsgewijs werden belicht; en daarmee ook de lotsbepalende 'hang naar antroposofie' en haar 'antroposofische initiatieven' (in het innerlijke en uiterlijke leven), die de enkeling in zichzelf beleeft.

Rudolf Steiner beschreef de Antroposofische Vereniging als een sociale schaal voor de Michaël-school en legde als esoterische kern van de Kerstconferentie de grondsteen voor de Antroposofische Vereniging – als een nieuwe gemeenschap van mensen. Deze gemeenschap kan via de concrete grondsteen in het hart van de enkeling tot wederzijdse verbondenheid, maar ook tot een intensievere verbinding met de geestelijke wereld komen. En dat is zelfs noodzakelijk wanneer zij werkelijk de Algemene Antroposofische Vereniging is of wil worden. In de christologische hoofdstukken van zijn boek werkt Sergej O. Prokofieff op indrukwekkende wijze uit, aan welke opstandingskrachten in het sociale hier door Rudolf Steiner wordt geappelleerd. Deze krachten zijn – in de taal van het Nieuwe Testament – "niet van deze wereld en hun Vorst" - maar verbonden met de sfeer van de esoterische Christus. Niet "Uw rijk kome", maar "Uw rijk

verbreide zich in onze daden en in onze levenswandel”, aldus de formulering van Rudolf Steiner in de door hem gemaakte versie van het esoterische Onze Vader.ⁱⁱⁱ Dit geldt ook ten aanzien van het feit, dat – aldus Prokofieff – de Antroposofische Vereniging een daad van mensen en niet van Goden is.^{iv} Het gaat om de daden (en het lijden) van de mensen – weliswaar in een gebied, dat het aardse transcendeert, zonder daarbij het aardse helemaal te kunnen of te moeten verlaten. De Algemene Antroposofische Vereniging is op spiritueel-esoterisch niveau een vereniging van mensen, die een levend wezen willen dienen, doordat zij voor hem een aards omhulsel bereiden. Dit wezen is de antroposofie, waarmee ze in liefde verbonden zijn. Dit door hen tot stand gebrachte omhulsel heeft een wezenlijk karakter, het is echter geen doel op zichzelf, maar heeft een dienende functie en betekenis voor het wezen ‘Antroposofia’. Beleeft iemand dit zelf in de lotsdimensie van zijn eigen bestaan en voelt hij zich daardoor opgeroepen tot medewerking en medeverantwoordelijkheid, dan kan hij besluiten om mee te werken aan dit omhulsel, als iets gemeenschappelijks. De lotservaringen en - gebeurtenissen binnen de eigen levensloop, die aan deze oproep voorafgingen, staan hier niet ter discussie; deze zijn inderdaad net zo verschillend en individueel als de mensen, die ze betreffen. Het zijn leeservaringen, voordrachten en ontmoetingen, maar ook ziekten, biografische knelpunten en innerlijke crisissen. In een diepe, vaak niet volledig begrepen laag leiden ze uiteindelijk naar – evt. mede op basis van herinneringen – de instemming met de verplichtingen die met het werk van Michaël en de Michaëlische opdracht van de Algemene Antroposofische Vereniging verbonden zijn. Ook openen zij in veel mensen een waarnemingsorgaan om te kunnen ervaren, hoe wezenlijk Rudolf Steiner zich met deze Vereniging als (zijn) ‘geestelijk lichaam’ (Prokofieff) verbond.^v

Het boek van Sergej O. Prokofieff brengt je niet alleen in een verlichte staat. Dat het ‘aardse omhulsel’ voor het wezen ‘Antroposofia’ sinds 1924 niet alleen ernstige kwetsuren heeft opgelopen, maar ook in de tegenwoordige vorm en situatie talrijke vragen oproept, staat voor de auteur buiten kijf. De vraag, of de Algemene Antroposofische Vereniging “over het geheel genomen nog in die zin bestaat”, zoals Rudolf Steiner haar met Kerstmis 1923 aan de wereld gaf, verwerpt Sergej O. Prokofieff al op de eerste bladzijde van zijn voorwoord en aan het eind schrijft hij, dat een reorganisatie van de Algemene Antroposofische Vereniging “niet alleen vanuit traditie of conventie, niet vanuit de wens, toevlucht te willen zoeken tot een afgesloten en voor de actuele problemen van de wereld afgeschermd vereniging van gelijkgezinden”, tot stand kan worden gebracht. Dit is echter alleen mogelijk op grond van een gemeenschappelijk werken aan inzicht – en daardoor bewustzijn – ten aanzien van haar esoterische opgaven en doelen. De catastrofale scheuringen in de vereniging en uitsluitingen in de dertiger en veertiger jaren worden in deze verhandeling niet overgeslagen of gerelativeerd. En dat geldt ook niet voor het feit, dat maar een minderheid van de huidige leden of representanten van de vereniging bewust leeft en werkt vanuit hetgeen door de toegangspoort van de Kerstconferentie werd geopend en ontsloten – wat betreft inhoud, opgaven en verplichtingen. Voor Sergej O. Prokofieff is het echter van essentieel belang, dat de relatie met de geestelijke grondsteen in de Algemene Antroposofische Vereniging tot op de dag van vandaag niet volledig is afgebroken, waardoor de esoterische impuls van de

Kerstconferentie - ook in afgezwakte vorm - werkzaam kon blijven: 'Steeds waren er in de Algemene Antroposofische Vereniging actieve mensen en groepen, die zich levenslang voor deze impuls hebben ingezet, hem verzorgden en naar vermogen steeds beter probeerden te begrijpen. Ook al waren dat in sommige tijden van de aardse geschiedenis van de Antroposofische Vereniging misschien niet veel mensen en niet steeds diegenen met leidende functies. Zo is toch de reële stroom van de Kerstconferentie in de harten en zielen van de leden niet volledig verloren gegaan'.^{vi} Ongetwijfeld is het tegelijkertijd de vraag, of met het oog op de maatschappelijke vraagstukken en afgronden niet de tijd verstreken is, waarin het nog mogelijk zal zijn, de algemene Antroposofische Vereniging tot de door Rudolf Steiner beoogde en als noodzakelijk verklaarde realiteit te laten worden:

'Onze tijd, onze huidige tijd is nu eenmaal – ik verzoek u deze woorden echt ernstig op te vatten – onze tegenwoordige tijd is nu eenmaal de tijd van de grote beslissingen. Veel gruwelijks wordt tegenwoordig voor de mensheid besloten.'^{vii}

In zijn markante boekje beschrijft Sergej O. Prokofieff de spirituele betekenis van het door Rudolf Steiner geschapen wezen van de vereniging, ja het unieke van het stichten van deze vereniging, een grondvesting, die de tragiek van de 20ste eeuw niet bespaart bleef, maar die toch nog steeds als mogelijkheid en opgave voor het geestesoog van talloze mensen staat en die hen innig en diep ter harte gaat – ondanks alles. Bij het lezen van dit boekje doorleeft men veel; ook vele gestorvenen komen in herinnering, in hun levensinzet en – strijd, van wie hun geestelijke-esoterische motieven door het werk van Prokofieff duidelijker worden. Aan Eugen Kolisko, die evenals zijzelf in Dornach massaal werd aangevallen en uiteindelijk uit de vereniging werd gezet, schreef Ita Wegman in 1937: "Ik sta steeds op het standpunt, dat – hoewel we uit het Goetheanum gezet zijn – wij toch ook de Antroposofische Vereniging zijn, en zelfs een zeer wezenlijk, actief gedeelte van haar. En zolang het mogelijk is, moeten we dit behouden. (...) Lieve Dr. Kolisko, misschien zult u hierover lachen en zeggen: 'Met de Antroposofische Vereniging wil ik verder helemaal niets meer te maken hebben', en misschien wilt u wel helemaal iets anders realiseren, wat geen verband houdt met de vereniging. Maar ik geloof, dat wij nu toch door Dr. Steiner in deze vereniging staan en deze geleidelijk moeten metamorfosereren. De omvorming moet in de richting gaan, dat daarin een lossere samenhang tussen de actieve leden en de mensen binnen de vereniging ontstaat. Maar de Antroposofische Vereniging zal toch als een grote gemeenschap voortbestaan, namelijk de gemeenschap van de nieuwe christenen, die de opgestane Christus als realiteit in zich willen opnemen. Dat hoeft natuurlijk niet uitgesproken te worden, maar we moeten het innerlijk in ons hart dragen, alleen dan zullen wij werkelijk geestelijk succes boeken".^{viii} Tegen Fritz Götte, die hem een vraag met het oog op Dornach stelde, zei de eveneens in ballingschap gedwongen Willem Zeylmans van Emmichoven enige jaren later (" met een uitdrukking in de stem, die ik (Fritz Götte) niet kan vergeten"): "Dat zeg ik u: de Algemene Antroposofische Vereniging rukt mij niemand uit mijn hart!"^{ix}

-
- ⁱ Sergej O. Prokofieff: < *Warum wird man Mitglied der Anthroposofischen Gesellschaft?*>, Dornach 2011, 128 pagina's.
- ⁱⁱ Ibidem, p. 9.
- ⁱⁱⁱ Peter Selg: < *Das Vaterunser in der Darstellung Rudolf Steiners*>, Stuttgart 2009
- ^{iv} Zoals in zekere zin wel het geval is met de eerste klasse van de Michaëlschool
- ^v Sergej O. Prokofieff: < *Warum wird man Mitglied der Anthroposofischen Gesellschaft?*>, Dornach 2011, p. 96 ev.
- ^{vi} Ibidem, p. 90
- ^{vii} Rudolf Steiner: GA 260a, Dornach 1987, p.115
- ^{viii} Brief van 10 juni 1937, Ita Wegman Archiv
- ^{ix} Geciteerd uit Peter Selg: < *Willem Zeylmans van Emmichoven*>, Arlesheim 2009, p. 151